

Світлана Григорівна ІВАНИЦЬКА
доцент кафедри українознавства
Запорізького інституту економіки та інформаційних
технологій, кандидат історичних наук
(Запоріжжя)

«КОЛЕКТИВНИЙ ПОРТРЕТ» КЕРІВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНО- РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ (1905–1908 рр.)

Предметом історико-біографічного аналізу в статті стали персоналії видатних діячів Української демократично-радикальної партії (1905–1908 рр.). Для створення «колективного портрету» УДРП автор пропонує збирання біографічних відомостей за уніфікованою програмою; виділення поколінь (генерацій) у межах конкретної партії; порівняння колективної біографії діячів цієї партії з іншими політичними асоціаціями, вважаючи, що подібний підхід дасть змогу гармонійно вирішити проблему співвідношення макро- та мікроаналізу.

Ключові слова: радикальні демократи, Українська демократично-радикальна партія, персоналії, колективний портрет, політична соціалізація.

The article is devoted analysis was become by the glorious and remarkable figures of the Ukrainian radical democrats. For creation «collective the portrait» of UDRP an author offers biographic gainings information on the compatible program; a selection of generations is within the framework of concrete party; comparison of collective biography of this party by other political associations, considering that similar approach will allow harmoniously to decide the problem of correlation micro- and macro- historical and biographic analysis.

Key words: radical democrats, Ukrainian democratically radical party, personalias, collective portrait, political socialization.

Предметом историко-биографического анализа в статье стали персоналии выдающихся деятелей Украинской демократическо-радикальной партии (1905–1908 гг.). Для создания «коллективного портрета» УДРП автор предлагает сбор биографических сведений по унифицированной программе; выделение поколений (генерацій) в рамках конкретной партии; сравнение коллективной биографии деятелей этой партии с другими политическими ассоциациями, считая, что подобный подход позволит гармонически решить проблему соотношения макро- и микроанализа.

Ключевые слова: радикальные демократы, Украинская демократическая радикальная партия, персоналии, коллективный портрет, политическая социализация.

Життєвий шлях та інтелектуально-професійний доробок найбільш видатних представників провідної ліберально-демократичної політичної сили в українському національному русі пізньоімперської Росії – Української демократично-радикальної партії (УДРП), їхня партійно-політична діяльність у добу «національного відродження» та Української революції – один із важливих аспектів проблемного комплексу з умовною назвою «Українська політична еліта», що досить інтенсивно досліджується на теренах посткомуністичної України в останнє десятиріччя.

Комплексна програма історико-біографічного аналізу передбачає з'ясування джерел формування, соціального походження, часу та місця народження, специфіки родинного середовища та традицій сімейного виховання; факторів первинного та вторинного етапів соціалізації, впливу «учителів» у політиці на процеси національної ідентифікації майбутніх представників української ліберально-демократичної еліти, якісних характеристик (рівень освіти, рід занять, професійні та наукові зацікавлення), механізму взаємодії генерацій у її середовищі, визначення типів ідентичності (лояльності) окремих представників. Зрозуміло, що ці завдання не можливо вирішити в межах однієї статті. Тому зосередимося, насамперед, на характеристичі головних етапів і факторів політичної соціалізації та систематизації основних соціометричних характеристик видатних діячів УДРП і тим самим – посприємо окресленню найбільш виразних рис «колективного портрету» української національно орієнтованої ліберально-демократичної еліти¹.

¹ Подібні дослідження стосовно «колективного лідерства» є актуальними й щодо інших політичних партій Наддніпрянини. До речі, щодо Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) Т. А. Бевз відзначає, що: «є нагальна потреба дослідження історії УПСР і в «людському вимірі». Йдеться про персоналії...», наводячи як приклад свої роботи, присвячені лідеру партії Н. Григорієву [1, с. 500]. Щодо Галичини, значний інтерес становить робота Олега Павлишина «Соціально-політичний портрет українського проводу Галичини та Буковини в революції 1918–1919 років» (Україна модерна. – Л., 2000. – Ч. 4–5), підготована на підставі бази даних проекту «Українське національне відродження у Галичині ХІХ – початку ХХ ст.: порівняльний аналіз соціального складу патріотичних груп», здійсненого Інститутом історичних досліджень Львівського університету у 1993–1995 рр. (керівник – Я. Грищак, виконавці: А. Середяк, А. Безсольников, О. Павлишин, Т. Романюк, В. Сусак).

Для реалізації поставленого завдання необхідні: збирання біографічних відомостей за чітко розробленою, уніфікованою програмою; виділення поколінь (генерацій) у межах конкретної партії; порівняння колективної біографії або керівного складу, або визначних діячів цієї партії зі спорідненими чи конкуруючими політичними асоціаціями. Подібний підхід дозволить гармонійно вирішити актуальну в історико-біографічних дослідженнях проблему співвідношення та сумісності макро- і мікроаналізу. Базовими для нашого дослідження є передусім джерела особового походження [10; 17; 24; 39–41].

Історія створення та життєдіяльності УДРП докладно відображена в кандидатській дисертації та публікаціях автора цієї статті [18; 45; 46]. Поступове формування УДРП відбувалося в кінці 1890-х – на початку 1900-х рр., а період активізації припав на кінець 1905–1908 рр. У політичному соціумі початку ХХ ст. УДРП, не зважаючи на свою малочисельність і залежність у парламентських кампаніях від тактики загальноросійських партій (кадети, народні соціалісти), зуміла зайняти власну нішу, пов'язану, насамперед, із процесом «національного будівництва». УДРП була партією інтелектуалів, мала у своїх лавах яскравих представників гуманітарної еліти (С. О. Єфремов, Б. Д. Грінченко, В. М. Доманицький, Г. О. Коваленко, М. П. Левицький), а тому успішно виконувала роль «конструктора» національної ідентичності.

Предметом історико-біографічного та статистичного аналізу в цій статті стали наступні персоналії радикал-демократів: Б. Д. Грінченко, М. А. Дмитрієв, В. М. Доманицький, С. О. Єфремов, Л. М. Жебуньов, Г. О. Коваленко, М. Ф. Левицький, О. Г. Лотоцький, Ф. П. Матушевський, М. А. Славінський, П. Я. Стебницький, П. І. Чижевський, Є. Х. Чикаленко, С. П. Шелухін, В. М. Шемет, І. Л. Шраг.

Чому саме ці постаті? По-перше, ці особи входили в керівні органи партії – як центральні (Рада партії), так і місцеві; по-друге, брали участь у парламентських репрезентаціях (членами Державної Думи були П. І. Чижевський, В. М. Шемет, І. Л. Шраг); по-третє, не зважаючи на неповторність і оригінальність кожної конкретної особистості, вони є досить типовими для політичного проводу ліберально-демократичного гатунку. В 1906 р., у період максимальної активізації УДРП, у Раду входили Б. Д. Грінченко, С. О. Єфремов,

Ф. П. Матушевський, М. П. Левицький, Є. Х. Чикаленко. У провінції діяльність партії спрямовували: у Полтаві – М. А. Дмитрів, Г. О. Коваленко, Л. М. Жебуньов, у Лубнах – В. М. Шемет, у Чернігові – І. Л. Шраг, у Катеринославі – А. С. Синявський, в Одесі – С. П. Шелухін, у Петербурзі – П. Я. Стебницький, О. Г. Лотоцький, М. А. Славінський [46, с. 106, 117, 164, 214, 221, 260].

Автор докладно вивчав ці персоналії згідно зі спеціальною уніфікованою програмою під час підготовки статей до енциклопедії «Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века» (М., 1996)².

В історіографічному плані стосовно обраної теми становлять інтерес: монографії з історії політичних партій, що дають змогу розширити інформацію про персональний склад УДРП [28; 30]; історико-біографічні праці, серед яких в останні роки з'явилося чимало дисертаційних досліджень [3; 9; 11; 31; 36–38; 48]; дослідження з історії української інтелігенції [21; 47] та процесів соціальної мобілізації та національної ідентифікації [19; 20; 22; 25; 26]. Безперечно, корисними є різноманітні енциклопедичні та довідкові видання, такі як: «Українська літературна енциклопедія» (т. 1 (А–Г). – К., 1988; т. 2 (Д–К). – К., 1990), «Словник українських псевдонімів і криптонімів (XVI–XX ст.) О. І. Дея (К., 1969) та інші. Щодо методологічних підходів і методичних принципів, актуальними є узагальнюючі праці в галузі історичної біографістики та просопографії [30; 33; 42].

Приступаючи до основної частини нашого викладу, відзначимо, що первинним соціально-моральним середови-

² Див. докладніше: «Гринченко Б. Д.» [29, с. 164–165], «Дмитриев Н. А.» [29, с. 186–187], «Доманицкий В. Н.» [29, с. 191], «Ефремов С. А.» [29, с. 206], «Жебунев Л. Н.» [29, с. 207], «Левицкий М. Ф.» [29, с. 307–308], «Лотоцкий А. И.» [29, с. 321–322], «Матушевский Ф. П.» [29, с. 348–349], «Славинский М. А.» [29, с. 557–558], «Стебницкий П. Я.» [29, с. 592–593], «Чикаленко Е. Х.» [29, с. 684–685], «Шелухин С. П.» [29, с. 695–696], «Шемет В. М.» [29, с. 696], «Шраг И. Л.» [29, с. 704–705.], «Чижевский П. И.» [29, с. 683–684]. Джерельною базою цих статей послуговували автобіографії, спомини, щоденники, некрологи, періодичні видання, архівні матеріали тощо. Кожна стаття має докладну бібліографію. Як слушно зауважив відомий російський дослідник І. В. Нарський, завдання створення ідеально-типової біографії російського ліберала початку XX ст. суттєво полегшується з виходом енциклопедії «Політичні партії Росії», що він успішно демонструє в своїй статті [27, с. 410]. Це стосується й персоналій українського ліберально-демократичного руху.

щем для формування майбутніх активістів УДРП стали на-самперед громади, з їхньою унікальною атмосферою та своєрідними етично-корпоративними нормами [43; 44]. У створенні партії брали участь діячі різних генерацій — умовно назвемо їх «люди шестидесятих», «люди восьмидесятих» і «люди дев'яностих» років. Етапи суспільної соціалізації та формування ідентичності діячів партії тісно корелюють із основними етапами організаційної та ідейної еволюції громадівського руху.

Першим таким суттєвим «зламом» можемо вважати кінець 1870-х – початок 1880-х рр., коли під впливом пропаганди М. П. Драгоманова активізувався «младогромадівський» рух: молода інтелігенція розпочинає засновувати свої гуртки, на відміну від уже існуючих «старих» громад, прагне синтезувати на практиці принципи політичного та національного визволення. Ряд діячів УДРП пройшов цю драгоманівську школу (в драгоманівський гурток у Харкові входив у 1884 р. Є. Х. Чикаленко, у київський гурток «молодших політиків» у 1885–1886 рр. — Г. Г. Ротмістров, у гуртку «радикальних українців» кінця 1870-х – поч. 1880-х рр. брав участь С. Ерастов) [2, с. 213–214; 12, с. 473–476; 40, ч. 1, с. 109–110].

У ці роки сформувався й активно вступило в громадське життя покоління «українських восьмидесятників», покоління, що відіграло важливу роль у підготовці передумов створення УДРП. Найбільш яскравою та символічною постаттю тут був, певно, Б. Д. Грінченко. Його молодший товариш С. О. Єфремов, неодноразово звертаючись у своїх роботах до характеристики цього періоду, змалювання «образу часу» та «образу людей», що в ньому жили і його творили, не випадково саме так іменував «восьмидесятників» — «люди Грінченкового покоління». Це, за його переконанням, була «...найглухіша пора нашого життя (1881–1905), коли багатьом опали були руки в зневір'ї, коли українство ледве дихало в пазурах двоглавого петербурзького орла, а українське слово не лише безсило корчилося в отих державних лабетах, а й занепало було в свідомості самих зневірених людей, що перше йшли йому на службу... Матеріал, як бачимо, життя давало дуже крихкий, і з його людям Грінченкового покоління довелося будувати підвалини новочасного українства. Базуючись на кращих традиціях українства й порвавши разом з наслідка-

ми розпачу й зневір'я, воно справді-таки ті підвалини створило», – підкреслював Єфремов, – «і якраз од цього покоління починається та систематична праця, і та боротьба, що, кінець кінцем, довела до перемоги на національних позиціях» [14, с. 323]. З'ясовуючи ціну цієї перемоги, він скрупульозно перелічив елементи «суворої, дрібної боротьби з буденщиною повного, безпросвітнього часу» [14, с. 325], який змушував людей зі значним інтелектуальним і творчим потенціалом «розмінювати себе на дрібну роботу, віддавати закиданню всіх тих незчисленних люків нашого життя, які ковтнули силу, заміри, енергію цілого його покоління». Відзначав унікальність психологічного типу «сильних людей» цього покоління, яке «творило, а не руйнувало», можливо, підсвідомо екстраполюючи цю оцінку й на власне, наступне, покоління: «З поривами та замірами титанів, це покоління каменярів мусило довбатися в землі, рівняючи, як казав другий визначний того ж таки покоління представник, «правді путі», приховані залізними ланцюгами обов'язку до місця своєї праці, і в ній знаходити величну мету» [14, с. 326]. У некролозі, присвяченому М. Н. Грінченкові, С. О. Єфремов об'єднав період 1880-х – початку 1890-х рр., відзначивши «гнилі обставини» того часу та характеризуючи «восьмидесятників» як «героїчне покоління українське, що перше після акту 1876 р. стялося з російським самодержавством, боролось, не спускаючи рук, за кращу будучину й із надією йшло вперед». Рисами, йому властивими, називав віру в перемогу, незламність духу, енергію до праці, волю до боротьби: «воно вміло хотіти» [15, с. 314–317].

Умовно генерацію діячів українського руху, чия соціалізація відбулася наприкінці 1870-х – 1890-і рр., і на чюю долю випала місія реалізувати завдання новітнього етапу культурного та політичного відродження України, прийнято називати «Молодою Україною» (поняття першим запропонував публіцист Т. А. Зіньківський у роботі «Молода Україна», її становище і шлях» (1890)³.

Основним формоутворювальним елементом попередників УДРП – Української демократичної та Української радикальної партій – були «люди 90-х рр.». Це нове покоління українських лідерів сформувалося в 1890-х – на початку

³ Докладніше про політичну публіцистику Т. А. Зіньківського та сприйняття його ідей майбутніми засновниками УДРП (С. О. Єфремовим, Б. Д. Грінченком) див. працю Т. М. Лободи [23].

1900-х рр. в унікальному соціально-моральному середовищі гімназичних, семінарських і університетських громад. У другій половині 1890-х рр. такі громади існували в Київському, Харківському, Дерптському, Петербурзькому університетах, у Варшаві та Новоалександрійському сільськогосподарському інституті (Польща). У 1898 р. відбувся перший з'їзд студентських громад (одним із організаторів і учасників якого був В. М. Доманицький), у 1899 р. – другий, у 1904 р. – третій (у ньому брав участь Ф. П. Матушевський). У 1896 р. студент Петербурзького університету В. М. Шемет організував у Лубнах Полтавської губернії гімназичну громаду, до якої пізніше приєдналися студенти, які приїздили додому на канікули, місцеві інтелігенти, селяни.

Згуртуванню молодих сил слугували не лише напівлегальні політизовані формування, а й літературні неформальні об'єднання. Так, у 1880-ті – 1890-ті рр. у Києві діяв молодіжний літературний гурток «Плеяда», до якого входили Леся Українка, М. А. Славінський⁴, С. П. Шелухін, Л. М. Старицька, Е. К. Тимченко, І. М. Стешенко, В. І. Самійленко, О. М. Старицька, М. П. Косач, Д. В. Романова. Вони перекладали українською мовою твори світової класики, друкуючись у львівських часописах «Зоря» та «Правда».

Для консолідації радикально налаштованої групи однодумців велике значення мало заснування в 1895 р. видавництва «Вік» членами київської семінарської громади, котрі часто збиралися на квартирі О. Я. Кониського, – молодими публіцистами О. І. Лотоцьким, Ф. П. Матушевським, В. Ф. Дурдуківським, С. О. Єфремовим, В. М. Доманицьким, яке з 1898 р. розпочало інтенсивну діяльність і залишило видатний слід у історії українського книгодруку [16; 17, с. 141-144].

Загальна логіка надбання національної ідентичності українською за народженням і походженням молоддю, яку окреслив у своєму дослідженні канадський історик Б. Кравченко, є загалом вірною й для більшості майбутніх діячів УДРП, насамперед «людей 1890-х». «Майбутні активісти з інтелігенції формувалися в містах, але не з міських мешканців», – відзначив він. – «Більшість із тих, хто зростав у місті, були просякнуті російською культурою й рідко наvertsалися до українсько-

⁴ Про стосунки М. А. Славінського та Лесі України див. працю Г. В. Стрельського [34, с. 179].

го руху. Вони стикалися з українським буттям через випадкову книжку чи, рідше, український театр — усе це мало певну пізнавальну цінність, та й годі. Але для молодого інтелігента із села зіткнення з російським містом було болісним. Російське середовище брутально нагадувало йому про його інакшість, про селянське походження. Першою реакцією на цю нову реальність було злитися з натовпом, якомога швидше позбутися ознак села. Внутрішнє перетворення обирало інший маршрут. ...Парадоксально, що через механізми асиміляції українська інтелігенція здобувала національну свідомість. У цьому процесі усвідомлення невеличке коло патріархів української культури мало надзвичайно великий вплив на інтелігенцію із села, а через нього — на саме сільське суспільство... Якщо київські професори надавали українському рухові певного статусу в очах сільської інтелігенції, то остання своєю чергою сіяла зерно національної свідомості в селі» [22, с. 59–60].

Справді, на генерацію «людей 1890-х» (С. О. Єфремова, В. М. Доманицького та інших), вельми значним був вплив старшої генерації, так званих «шестидесятників». В автобіографіях, споминах, листуванні, інших «документах життя» найчастіше згадуються «знакові» імена Л. А. Смоленського, М. В. Ковалевського, В. Б. Антоновича й О. Я. Кониського.

Представники «політичного» угруповання в старогромадівському середовищі — Л. А. Смоленський і М. В. Ковалевський — активно виступали за зближення з «молодими» драгоманивськими громадами. Вельми значним на молодь був вплив і представників старогромадівського «радикально-національного» напрямку — В. Б. Антоновича й О. Я. Кониського [17, с. 135–138; 46, с. 49–51]. Не випадково С. О. Єфремов, акцентуючи на причетності останніх до створення в 1897 р. Всеукраїнської безпартійної демократичної організації (ВБДО), відзначав: «Ці старі люде вмiли йти за віком і ловили його потреби, мiняючи й методи своєї роботи» [17, с. 136–137]⁵. Зі старогромадівців найближче з молоддю спілкувалися також І. С. Нечуй-Левицький, В. Н. Вовк-Карачевський, К. П. Михальчук, Є. К. Тимченко. Останній забезпечував громадівців галицькими політичними виданнями. У формуванні бібліотеки надавав допомогу О. Я. Кониський.

⁵ Порівняй також: Грушевський М. «Пам'яті О. Кониського» [8, с. 553–554].

В. Б. Антонович й О. Я. Кониський активно відстоювали ідею культурної самобутності українців і співпрацювали з партією народовців у Східній Галичині (Австро-Угорщина), підтримували зв'язок із часописами «Зоря», «Правда», «Діло», у яких співробітничали багато майбутніх діячів УДРП. Спостереження, роздуми та посильна участь у галицькій політичній боротьбі справили значний виховний вплив на українську інтелігенцію російської України, позбавлену можливості вільного обговорення на батьківщині соціально-політичних і національних проблем. Так, у 1890-і рр. у ролі стороннього спостерігача нею було пережито процес боротьби консервативного націоналізму (народовці) з націоналізмом прогресивним (радикали), й усвідомлена безперспективність першого в боротьбі з другим за вплив на селянство. Можливо, завдяки цьому аналітичному досвіду 1890-х рр. українська інтелігенція, узявшись у 1900-і рр. за формування власних політичних партій, обрала своїм орієнтиром гасла радикального змісту та поставила, за словами М. С. Грушевського «на чолі своєї діяльності ... поєднання національного радикалізму з або з більш менш лівими суспільно-політичними течіями, у вигляді народницького соціалізму або соціального демократизму, або з помірнішим конституціоналізмом» [6, с. 54].

До факторів (агентів) процесу політичної соціалізації та національної ідентифікації діячів партії, можна віднести також традиції родинної етнопедагогіки, найбільш усталені в сім'ях священників і селян (згадаємо приклади В. М. Доманицького, С. О. Єфремова, О. Г. Лотоцького), коло читання (передусім твори Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, проза І. С. Нечуя-Левицького, особливо «Хмари», різноманітна історична лектура — праці М. І. Костомарова, П. О. Куліша, М. С. Грушевського), а також визначний вплив такого друкованого органу, як журнал «Киевская старина» й того гуртка вчених та аматорів, насамперед, членів Старої громади, які об'єдналися навколо цього єдиного на той час осередку українознавчих студій, центру тяжіння прихильників «спільноруської» та «малоросійської» ідентичностей. Співробітництво в ньому «молодих» (В. М. Доманицького, С. О. Єфремова та інших) [17, с. 146–147] можна розглядати як символічне виявлення неперервності українського руху на стадії його трансформації від етнографічного до політичного проекту.

У 1890-і рр. сильний імпульс до політизації інтересів учасників громадського руху дала поява в Східній Галичині під безпосереднім впливом М. П. Драгоманова Русько-української Радикальної партії (РУРП) (жовтень 1890 р.). Громадівці-політики підросійської України виявляли значну зацікавленість діяльністю РУРП, підтримували матеріально та літературною працею її видання «Життя і слово», «Народ». С. О. Єфремов відзначав «безперечний» вплив РУРП на формування нових кадрів української інтелігенції, підсумком чого стало її помітне зрушення вліво та організаційне пожвавлення в середовищі громад.

Статистичний портрет діяча Української демократично-радикальної партії, згідно нашим спостереженням, виглядає таким чином: 38% із них народилося в 1865–70-ті рр., 31% — у 1860–65-ті рр., 13% — у 1875–80-ті рр., по 6% — відповідно в 1845–50-ті , 1850–55-ті й 1870–75-ті рр. Переважали особи у віці 35–40 років, але були й значно молодші (25–30 років), і значно старші (50–60 років). Порівняння з даними американського історика Т. Еммонса, які він наводить у книзі «The formation of political parties and the first national elections in Russia» (Harvard-London, 1983, Р. 71, 167–169) стосовно керівництва загальноросійських партій, доводить, що віковий склад лідерів УДРП був схожим, насамперед, із керівництвом кадетської партії (особи 1865–70-х рр. народження) та партії соціалістів-революціонерів (особи 1865–70-х рр. народження). Показово, що наймолодші члени керівництва УДРП (С. О. Єфремов та деякі інші) справді контактували з есерами, народними соціалістами та «Селянською спілкою».

За соціальним походженням лідери радикал-демократів приблизно в рівній мірі були вихідцями із дворянського та духовного станів. Освітній ценз лідерів УДРП був достатньо високим: 14 з 16 одержали вищу освіту й лише двоє (Б. Д. Грінченко та Г. О. Коваленко) є випускниками, відповідно реального училища та фельдшерської школи. Що, однак, не завадило першому завдяки таланту, енергії та працьовитості зробитися видатним українським письменником, ученим і публіцистом, другому — письменником, етнографом і художником.

Серед керівників УДРП приблизно у рівній пропорції були наявні журналісти, юристи, діячі земського та місько-

го самоврядування, землевласники. Більшість із них зробили власний оригінальний цінний внесок в українську культуру (Б. Д. Грінченко, В. М. Доманицький, С. О. Єфремов тощо). Не випадково М. С. Грушевський у своїх «Споминах» відзначав, що в УДРП концентрувався «мозок української нації, ... усе, що вважало себе одиноко інтелігентним і культурним серед української нації й покликаним до політичного проводу»⁶. На думку С. О. Єфремова, основне ядро партії складала «люди помірно-демократичного напрямку, близькі до російським кадетам і по самій істоті нездібні до нелегальної діяльності, на яку приречені через умови невблаганної російської дійсності» [13, с. 47]. Відзначимо, що у первинних організаціях і керівних органах УДРП також переважала інтелігенція.

Час входження діячів УДРП в активне суспільне життя різниться, але загальна тенденція є такою: половина залучилася до нього в 1890-ті рр. (50%), останні — в 1880-ті (24%), 1870-ті (13%), 1860-ті (6%), 1900-ті (6%). Більшість із них до створення УДРП увіходила в різноманітні організації допартійного часу: громади, «Братство тарасівців», ВБДО. Деякі представники покоління 1870-х і 1880-х рр. мали зв'язки з російськими революційними народниками (Б. Д. Грінченко, Л. М. Жебуньов, Є. Х. Чикаленко). Інші брали участь у лавах інших партій: М. А. Славінський, П. І. Чижевський, І. Л. Шраг — у кадетській, В. М. Шемет — у Українській Народній (УНП).

Отже, діяч УДРП на початку 1900-х рр. — це порівняно молода людина з високим освітнім цензом і багатим досвідом участі в національно-визвольному русі, із чітко окресленою українською національною ідентичністю, рекрутована із дворянського або духовного, рідше — з козацького або селянського стану, зайнята у сфері найманої розумової праці (викладач середньої або вищої школи, лікар, «третьій елемент» земства, службовець кредитко-фінансових установ, дрібний урядовець), із журналістськими навичками та науковими зацікавленнями переважно у галузі гуманітарних наук (літературознавство, лексикографія, етнографія, історія).

Обраний дедуктивний шлях дослідження — від окремого до загального, від вивчення окремої біографії лідера, активіста, ідеолога — до створення «колективного портрету» керівництва партії, — дає змогу змалювати «образ» партії як ці-

⁶ Див. «Спомини» М. Грушевського [7, с. 131].

лісного суспільного організму, конкретизувати форми участі партії в суспільно-політичному житті, насамперед, шляхом енергійної праці окремих видатних (користуючись термінологією Л. М. Гумільова, «пасіонарних») особистостей, які мали зв'язок із легальними інституціями (органи земства, міського самоуправління, «Общества грамотности», преса, університети), громадськими об'єднаннями (професійно-політичні союзи, «Просвіти») та спорідненими політичними партіями.

Стосовно перспективи подібних досліджень, зазначимо, що коли йдеться про створення «колективного образу» партії, парламентської групи, професійної корпорації, то, вірогідно, оптимальним є шлях опрацювання за допомогою статистичних методів «вторинної бази» уніфікованих даних (таких, як енциклопедії, довідники, біографічні словники тощо, перевагою яких є структуризація змісту, збір даних за уніфікованою програмою), та застосування методів «декілька джерел – декілька персоналій» або «одне джерело – декілька персоналій».

1. Бевз, Т. А. Партія національних інтересів і соціальних перспектив [Текст] : політична історія УПСР / Т. А. Бевз. – К., ПЕНД ім. Кураса, 2008. – 587 с.
2. Беренштам-Кістяківська, Г. Українські гуртки в Києві другої половини 1880-х та початку 1890-х років [Текст] / Г. Беренштам-Кістяківська // За сто літ / за ред. М. С. Грушевського. – К. : Держвидав України, 1928. – Кн. 3. – С. 210–220.
3. Бойко, Ю. О. Громадсько-політична діяльність Євгена Чикаленка [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Ю. О. Бойко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 19 с.
4. Болабольченко, А. Петро Стебницький [Текст] / А. Болабольченко // Київ. старовина. – 2005. – №3. – С. 144–159.
5. Верстюк, В. Ф. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довідник / В. Ф. Верстюк, Т. С. Осташко ; НАН України, Укр. міжнар. комітет з питань науки і культури. – К., 1998. – 255 с.
6. Грушевський, М. Движение политической и общественной мысли в XIX ст. [Текст] / М. С. Грушевский // Грушевський М. Освобождение России и украинский вопрос. – СПб.: Общественная польза, 1907. – С. 42–54.
7. Грушевський, М. Спомини [Текст] / М. Грушевський // Київ. – 1989. – № 8. – С. 125–145.
8. Грушевський, М. С. Твори [Текст] : у 50 т. / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; голов. ред. П. Сохань ; упоряд. М. Капраль. – Л. : Світ, 2005. – Т. 7.
9. Демченко, Т. П. Батько Шраг : [Текст] / Т. П. Демченко. – Чернігів : Деснянська правда, 2008. – 263 с. : фотоіл.

10. *Дорошенко, Д. І.* Мої спомини про давнє-минуле (1901-1914 рр.) [Текст] / Д. І. Дорошенко. – Виннипег : Тризуб, 1949. – 167 с.
11. *Дудко, О. О.* Життєвий шлях, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність Олександра Гнатовича Лотоцького (1870-1939) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. О. Дудко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
12. *Ерастов, С.* «Вільне слово» та «Пан» [Текст] / С. Ерастов // Ювіл. зб. на пошану ак. М. С. Грушевського : з нагоди шістдесятої річниці життя та сороковин наук. діяльності. – К. : ВУАН, 1928. – Т. 1. – С. 473-476.
13. *Єфремов, С.* Из общественной жизни на Украине [Текст] / С. Ефремов // Рус. багатство. – СПб., 1908. – № 7. – С. 17-57.
14. *Єфремов, С. О.* Грінченко [Текст] / С. Єфремов // Єфремов С. О. Літературно-критичні статті. – К. : Дніпро, 1993. – С. 322-332.
15. *Єфремов, С. О.* Марія Грінченкова. Посмертна згадка [Текст] / С. Єфремов // Там само. – С. 314-317.
16. *Єфремов, С. О.* На світанку українських видавництв («Вік») [Текст] / С. Єфремов // Бібліологічні вісті. – 1925. – № 1-2. – С. 109-111.
17. *Єфремов, С. О.* Про дні минулі [Текст] / С. Єфремов // Молода нація : альманах / ред. кол. : В. Верстюк (гол. ред.) та ін. – К. : Смолоскип, 2003. – № 2. – С. 126-169.
18. *Іваницька, С. Г.* Проблеми формування модерної української нації в інтелектуальній спадщині українських радикал-демократів на початку ХХ століття [Текст] / С. Г. Іваницька // Наук. праці іст. ф-ту Запорізького держ. ун-ту. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 20. – С. 106-112.
19. *Каптелер, А.* Національний рух українців у Росії та Галичині : спроба порівняння [Текст] / А. Кепшелер // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – К. : Наук. думка, 1992. – Вип. 1. – С. 104-119.
20. *Касьянов, Г. В.* Теорії націй та націоналізму [Текст] / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
21. *Касьянов, Г. В.* Українська інтелігенція на рубежі ХІХ-ХХ століть [Текст] : соціально-політичний портрет / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1993. – 172 с.
22. *Кравченко, Б.* Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. [Текст] / Б. Кравченко. – К., Основи, 1997. – 423 с.
23. *Лобода, Т. М.* Перерваний політ, або спроба реконструкції життєвого та творчого шляху Трохима Зіньківського [Текст] / Т. М. Лобода // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 170-175.
24. *Лотоцький, О.* Сторінки минулого [Текст] / О. Лотоцький ; Укр. наук. ін-т. – Варшава, 1932-1934. – Ч. 1-3.
25. *Миллер, А.* «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.) [Текст] / А. Миллер. – СПб. : Алетейя, 2000. – 281 с.
26. *Михутина, И. В.* Украинский вопрос в России (конец XIX - начало XX в.) [Текст] / И. В. Михутина. – М. : Ин-т славяноведения и балканистики РАН, 2003. – 288 с.

27. *Нарский, И. В.* К вопросу о социально-моральной среде российского либерализма в начале XX века [Текст] / И. В. Нарский // Рус. либерализм : сб. ст. / под ред. В. В. Шелохаева. – М., РОССПЭН, 1999.
28. *Наумов, С. О.* Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. XIX ст. – лютий 1917 р.) [Текст] / С. О. Наумов ; Харків. нац ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2006. – 344 с.
29. Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века [Текст] : энциклопедия. – М. : РОССПЭН, 1996
30. *Попик, В. І.* Проблеми розвитку біографічних досліджень та формування вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів [Текст] / В. І. Попик // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 15–27.
31. *Рахно, О. Я.* Олександр Русов у науковому і громадсько-політичному житті України (друга половина XIX – початок XX ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. Я. Рахно ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2003. – 19 с.
32. *Солоїденко, Г.* Петро Стебницький – оборонець української книги та української мови [Текст] / Г. Солоїденко // Бібл. вісн. – 2007. – № 2. – С. 29–33.
33. *Старовойтенко, І.* Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень [Текст] / І. Старовойтенко // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 4. – С. 50–66.
34. *Стрельський, Г. В.* Творче життя і трагічна смерть М. А. Славінського [Текст] / Г. В. Стрельський // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 175–180.
35. *Стрілець, В. В.* Українська Демократично-Радикальна партія : витоки, ідеологія, організація, діяльність (кінець XIX ст. – 1939 р.) [Текст] / В. В. Стрілець. – К. : Вид-во Київ. нац. ун-ту, 2002. – 361 с.
36. *Токар, Н. М.* Наукова і громадська діяльність В. М. Доманицького в контексті суспільно-політичного життя України останньої чверті XIX – поч. XX ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Н. М. Токар ; НПУ ім. М. Драгоманова. – К., 2008. – 20 с.
37. *Харченко, В. Ю.* Громадсько-політична діяльність Володимира Антоновича [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. Ю. Харченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 21 с.
38. *Хомутенко, А. С.* Громадсько-політична діяльність Б. Д. Грінченка (1875–1910) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. С. Хомутенко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 15 с.
39. *Чикаленко, Є. Є.* Чикаленко, П. Стебницький. Листування. 1901–1922 роки [Текст] / Євген Чикаленко, Петро Стебницький ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; упоряд. Н. Миронець ; вступ. ст. : Н. Миронець, І. Старовойтенко ; наук. ред. І. Гирич. – К. : Темпора, 2008. – 628 с. : фото.
40. *Чикаленко, Є.* Спогади (1861–1907) [Текст] / Є. Чикаленко. – Л. : Вид. спілка «Діло», 1926. – Ч. 1. – Ч. 3.
41. *Чикаленко, Є.* Щоденник (1907–1917) [Текст] / Є. Чикаленко – Л. : Червона калина, 1931. – 486 с.

42. Чижко, В. С. Біографістика як галузь історичної науки : історіографія та методологія [Текст] : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / НАН України. – К., 1997. – 404 арк.
43. Чмир, С. Г. Громады 1890-х годов и их роль в национальном возрождении украинцев Российской империи [Текст] / С. Г. Чмир (С. Г. Иваницкая) // Вестник Челябинского ун-та. Серия 1. История. – Челябинск, 1999. – № 1. – С. 68–81.
44. Чмир, С. Г. Одеська громада в українському русі (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) [Текст] / С. Г. Чмир (С. Г. Иваницкая) // Південна Україна ХХ століття : Записки наук.-дослід. лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Запоріжжя, 1998. – Вип. 1 – С. 107–114.
45. Чмырь, С. Г. Украинская демократическо-радикальная партия : генезис, программа, тактика (90-е годы ХІХ в. – 1909 г.) [Текст] / С. Г. Чмир (С. Г. Иваницкая) // История нац. политических партий России : материалы междунар. конф., Москва. 21–22 мая 1996 г. – М. : РОССПЭН, 1997. – С. 146–153.
46. Чмырь, С. Г. Украинская демократическо-радикальная партия : истоки, организация, программа, тактика (90-е гг. ХІХ в. – 1908 г.) [Текст] : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / С. Г. Чмир (С. Г. Иваницкая) ; ИРИ РАН. – М., 1994. – 374 с.
47. Шамара, С. О. Сільська інтелігенція Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. [Текст] : соціально-психологічні та етнокультурні характеристики : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 09.00.12 / С. О. Шамара ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2008. – 20 с.
48. Швидкий, В. П. Громадсько-політична, культурно-освітня та наукова діяльність О. Г. Лотоцького (1890-і – 1930-і рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. П. Швидкий ; НАН України. Ін-т історії України. – К., 2001. – 20 с.

Підготовка статті частково уможливлена завдяки дослідчій дотації Канадського інституту українських студій Альбертського університету (із Вічного фонду з українознавства ім. д-ра І. Іванцева й д-ра М. Мисько-Іванців)

Іваницька С. Г. «Колективний портрет» керівництва Української демократично-радикальної партії (1905–1908 рр.).

Ключові слова: радикальні демократи, Українська демократично-радикальна партія, персоналії, колективний портрет, політична соціалізація.

Предметом історико-біографічного аналізу в статті стали персоналії видатних діячів Української демократично-радикальної партії (1905–1908 рр.): Б. Д. Грінченка, М. А. Дмитрієва, В. М. Доманицького, С. О. Єфремова, Л. М. Жебуньова, Г. О. Коваленка, М. Ф. Левицького, О. Г. Лотоцького, Ф. П. Матушевського, М. А. Славінського, П. Я. Стебницького, П. І. Чижевського, Є. Х. Чикаленка, С. П. Шелухіна, В. М. Шемета, І. Л. Шрага. Для створення «колективного портрету» УДРП автор пропонує: збирання біогра-

фічних відомостей за уніфікованою програмою; виділення поколінь (генерацій) у межах конкретної партії; порівняння колективної біографії діячів цієї партії з іншими політичними асоціаціями. Наголошено, що подібний підхід дасть змогу гармонійно вирішити проблему співвідношення макро- та мікро-аналізу.

Ivanytska S.G. «Collective portrait» of the leaders of Ukrainian democratic radical party (1905–1908).

Key words: radical democrats, Ukrainian democratically radical party, personalias, collective portrait, political socialization.

The object of historical and biographic analysis of the article are the personalities of the prominent figures of Ukrainian democratic radical party (1905–1908): B.D. Grinchenko, M.A. Dmitriyev, V.M. Domanytskyi, S.O. Yefremov, L.M. Zhebunov, G.O. Kovalenko, M.F. Levytskyi, O.G. Lototskyi, F. P. Matushevskyi, M.A. Slavinskyi, P.Ya. Stebnytskyi, P.I. Chyzhevskyi, Ye.Kh, Chikalenko, S.P. Shelukhin, V.M. Shemet, I.L. Shraga. For the purpose of creating the «collective portrait» the author offers to collect biographic data in a unified program; to define generations within a separate party; to compare collective biography of the figures of this party with other political associations. It is underlined that such approach will enable us to solve the issue of macro- and micro-analysis.

Иваницкая С. Г. «Коллективный портрет» руководства Украинской демократически-радикальной партии (1905–1908 гг.).

Ключевые слова: радикальные демократы, Украинская демократически радикальная партия, персоналии, коллективный портрет, политическая социализация.

Предметом историко-биографического анализа в статье стали персоналии выдающихся деятелей Украинской демократически-радикальной партии (1905–1908 гг.): Б. Д. Гринченка, М. А. Дмитриева, В. М. Доманицкого, С. О. Ефремова, Л. М. Жебунова, Г. О. Коваленка, М. Ф. Левицкого, О. Г. Лотоцкого, Ф. П. Матушевского, М. А. Славинского, П. Я. Стебницкого, П. И. Чижевского, Е. Х. Чикаленка, С. П. Шелухина, В. М. Шемета, И. Л. Шрага. Для создания «коллективного портрета» УДРП автор предлагает сбор биографических сведений по унифицированной программе; выделение поколений (генераций) в рамках конкретной партии; сравнение коллективной биографии деятелей этой партии с другими политическими ассоциациями, считая, что подобный подход позволит гармонически решить проблему соотношения макро- и микроанализа.